

MOARTEA CA TRECERE LA O NOUĂ VIAȚĂ, ÎN DOCTRINA ȘI CULTUL BISERICII

Pr. Lect. Univ. Dr. Vasile ITINEANȚ
UNIVERSITATEA DE VEST – TIMIȘOARA

ABSTRACT: Humanity exists as a perfect rational unit subsisting as a whole, body and soul. Biblical (or Christian) Anthropology is a theological anthropology that values human transcendence by reference to creation. God did not create death, but death seized the body because of sin, through which man stepped out of his immortal, self-existent spirit. After the physical death, the soul separates from the body for a period of time with the hope of eternal life and awaiting the resurrection of the body. Death touches only the tangible element (the body), but not the divine image of man, represented by the immortal soul. Death has changed not only its purpose through Jesus Christ but also the experience of those who live it, revealing itself as a means of achieving a new life. Jesus Christ did not come to abolish the law of death on earth, but to make us understand that death is not the end, but means passing into another life, because the human soul is immortal.

Keywords: *immortal, spirituality, testimony, the resurrection, dignity.*

Credința în nemurirea sufletului este un fenomen universal, întâlnit la mai toate popoarele civilizate și în toate religiile. Biserica învață nu numai realitatea lui Dumnezeu, ci și realitatea firii omenești ca atare, a umanității și a umanului, precum și integritatea firii umane, unite ipostatic cu dumnezeirea, în persoana lui Iisus Hristos. Umanul există ca o unitate rațională perfectă în care subzistă ca un întreg, trupul și sufletul: ”trupul, creat din materia neînsuflețită și sufletul, creat și el de Dumnezeu”¹, preciza Sfântul Ioan Damaschin. Antropologia biblică, este o antropologie teologică, adică valorizează transcendența omului în raport cu creația.

Creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, mai precis după chipul Sfintei Treimi (Facere 1, 27), fără să fie o ființă divină, omul este o ființă ireductibilă și incomparabilă. Trupul și sufletul formează un întreg indisolubil fiind aduse la existență prin ”voința” lui

¹ Sf.Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 12, trad. D.Fecioru, Ed.Scripta, p. 59

Dumnezeu (Facere 1, 26), în mod simultan și unite inseparabil și destinate să rămână împreună pentru veșnicie. ”Unii zic că sufletele există înaintea trupurilor, iar alții, din contră, că trupurile există înaintea sufletelor. Noi însă mergem pe calea împărătească de mijloc, cu Părinții noștri care nu afirmă nici preexistența, nici postexistența sufletului sau a trupului, ci mai degrabă coexistența lor”, învață Sf. Maxim Mărturisitorul².

Sufletul este elementul substanțial și nemuritor care conturează individual și personal ființa umană este substanța care face omul, om. Autorul ”Epistolei către Diognet” compară raportul dintre creștini și lume, cu relația dintre suflet și trup, mărturisind:” Sufletul care este nemuritor locuiește într-un templu pieritor; iar creștinii, care peregrinează pentru un timp în mijlocul a ceea ce se destramă, așteaptă nestrăbătută în ceruri”³. Omul este creat după chipul lui Dumnezeu în sensul că, precum Dumnezeu are în sine rațiunea lucrurilor înainte de a le crea, la fel și omul are, într-un mod asemănător, rațiunile lucrurilor și firile și cunoștința în sine, ca unul ce a fost făcut după chipul lui Dumnezeu, ca împărat al întregii creații. Nefiind din natura generală, sufletul nu poate să dispară odată cu desfacerea trupului individual în elementele materiale din care este alcătuit⁴.

”Sufletul singur prin sine este mai de preț decât orice în lume și decât împărăția ei”⁵, scria Simeon Metafrastul și de aceea el nu poate fi dat pentru nimic în schimb (Matei 16, 26). Omul nu este produsul materiei în evoluție. Prin voința Sa creatoare, omul se găsește într-o relație ontologică specifică cu Dumnezeu, de la începutul existenței sale, având o umanitate plină de har. Părinții Bisericii vorbesc chiar de o proprietate sau un atribut fără de care omul n-ar exista ca om și consideră harul ca ceva propriu firii omenești.

Deosebirea de natură dintre om și Dumnezeu sunt clare. ”Omul nu numai că poate primi pe Dumnezeu prin osteneala nevoitoare și

² Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, Părinți și Scriitori Bisericești, 80 (PSB), Edit. Institutului biblic al BOR, București, 1983, p. 279

³ *Epistola către Diognet*, VI, p. 340-341, Scrierile Părinților Apostolici, Părinți și Scriitori Bisericești, 1, Edit. Institutului biblic al BOR, București, 1979,

⁴ D. Stăniloae, *Dogmatica*, vol I, part. 2, Edit. Institutului biblic al BOR, edit. 3, București, 2003, p. 375

⁵ Sf. Simeon Metafrastul, *Parafrază la Macarie Egipteanul*, 148, Filocalia, 5, București, 1977, p. 386

prin har, ci se și poate unii cu El într-un singur ipostas”, scria Sfântul Grigorie Palama⁶. Pentru Sfântul Apostol Pavel, întreaga umanitate este încorporată în Dumnezeu, prin întruparea Fiului Său, adică se îmbracă în omul cel nou ”care se înnoiește după chipul Celui ce l-a zidit” (Coloseni 3, 10) oferindu-i astfel nestrucăciunea. Omul a fost creat prin natură nemuritor, nu prin fire, muritor: ”Început și temei mi-a fost mie hotărârea Ta a mă zidi; căci voind să mă faci ființă vie din firea cea nevăzută și din cea văzută, ai plăsmuit trupul meu din pământ și mi-ai dat suflet prin insuflarea Ta cea dumnezeiască și făcătoare de viață...”⁷(Stihire la Slujba înmormântării). Viața omului pe pământ este viețuirea cu sufletul și cu trupul, iar moartea este despărțirea sufletului de trup⁸. Sufletul este raționalitatea subiectivă și infinit de bogată prin legătura cu ordinea superioară.

”Omul primind existența de la Dumnezeu, observa Sfântul Maxim Mărturisitorul și începând să existe chiar prin actul facerii era liber de stricăciune și păcat, căci acestea n-au fost create odată cu el. Când însă a păcătuit, călcând porunca a primit osânda nașterii, care se sunșine prin pătimire și păcat, păcatul avându-și sursa în trăsătura pătimitoare ivită din pricina lui, ca într-o lege a firii”⁹.

Căderea lui Adam este o împreună cădere, pentru că, așa cum toți purtătorii ființei umane sunt solidari în Adam, la fel toți sunt solidari în păcatul său (Romani 5, 12):”Veniți urmașii lui Adam, să vedem pus în pământ pe cel după chipul nostru, dezbrăcat de toată frumusețea, topit în mormânt... de mormânt învelit”¹⁰(Stihire, Slujba înmormântării). Sfântul Grigorie de Nyssa explică subzistența păcatului în condiția umană în felul următor:” Venirea noastră însăși la viață începe din patimă și prin patimă, înaitează creșterea noastră și în pătimire sfârșește viața noastră și păcatul s-a amestecat cu firea, prin cei ce au primit de la început patima, însușindu-și boala prin

⁶ Sf. Grigorie Palama, *Capete despre cunoașterea lui Dumnezeu*, 24, Filocalia, 7, București, 1977, p. 437

⁷ *Rânduiala înmormântării mirenilor*, Stihirea 6, Molitvelnic, Editura Institutului biblic al BOR, București, 1984, p. 210

⁸ C. Alexandrinul, *Pedagogul, Cartea 1*, p. 187, Scieri, Partea 1, PSB, 4, Edit. Institutului biblic al BOR, București, 1982

⁹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 21, Filocalia, 3, Sibiu, 1947, p. 63

¹⁰ Molitvelnic, *op. cit.*, p. 218

neascultare...Păcatul subzistă în oarecare fel cu cei ce vin la existență, întinzându-se și crescând odată cu hotarul vieții”¹¹.

Dumnezeu nu vrea moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu (I Timotei 2, 4). El încurajează și susține această determinare a omului de a ieși din starea de păcat: ”Alege viața!” (Deuteronom 30, 19). Dreptul din Vechiul Testament poate mărturisi: ”Certând m-a certat Domnul, dar morții nu m-a dat” (Psalmul 117, 18). Slava lui Adam dinainte de cădere strălucește ca fulgerul pe chipul profeților: ”Mie mi se pare că fața slăvită a lui Moise restatornicește chipul și înfățișarea primului om, zidită de mâinile lui Dumnezeu”¹², mărturisirea Sf. Simeon Metafrastul.

Dumnezeu nu a creat moartea (Pilde 1, 8), ci ”printr-un om a venit moartea” (I Corinteni 15, 21). Odată cu nașterea, cum mărturisește Sfântul Apostol Pavel în Epistola I către Corinteni, ni se rostește și o sentință de moarte: ”Ne-a rânduit Dumnezeu ca pe niște osândiți la moarte” (5, 9). Moartea a pus stăpânire pe trup din pricina păcatului, prin care omul a ieșit de sub stăpânirea spiritului nemuritor, existent prin sine. După moartea fizică, sufletul se desparte de trup pentru un timp, cu speranța vieții veșnice și în așteptarea învierii trupului. Moartea atinge numai elementul corporal, nu imaginea divină a omului, care este sufletul nemuritor: „Veniți, fraților, la groapă să vedem țărâna și praful, din care am fost zidiți...”¹³ (Rânduiala înmormântării, stihire).

Prin moarte, omul ca împreunare trup-suflet se descompune:”Vai, câtă luptă are sufletul când se desparte de trup!Vai, cât lacrimază atunci...”¹⁴, deoarece Dumnezeu a îngăduit desfacerea omului în părțile componente. Dar personalitatea sa spirituală nu este distrusă, în sensul de neființă sau de neant: ”Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce cu înțelepciunea Ta cea de negrăit ai zidit pe om din țărână și întocmindu-l după chipul și asemănarea Ta...; dar el călcând cuvântul poruncii Tale și nepăzind chipul Tău, de care era învrednicit...ca un Dumnezeu al părinților noștrii ai poruncit amestecului și împreunării acesteia și acestei negrăite legături a Ta...să se desfacă, pentru ca sufletul să meargă acolo de unde ființă și-a luat,

¹¹ Sf. Grigorie de Nyssa, *Opt omilii la Fericiri*, VI, Editura Anastasia, 1999, p. 92

¹² Sf. Simeon Metafrastul, *op. cit.*, p. 314

¹³ *Rânduiala înmormântării mirenilor*, *op. cit.*, p. 118

¹⁴ *Idem*, p. 209

până la obșteasca înviere, iar trupul să se desfacă în cele dintru care a fost alcătuit”¹⁵(Rugăciune la înmormântare).

Moartea este o condiție de limită a existenței, de ruptură în interiorul umanului, procesul final al stricăciunii, dar nu o trecere de la ființă la neființă: ”Cel ce cu mâna dintru neființă m-ai zidit și cu chipul Tău cel dumnezeiesc m-ai cinstit, iar pentru călcarea poruncii iarăși m-ai întors în pământ, din care am fost luat, la cel după asemănare mă ridică, cu frumusețea cea dintâi iarăși împodobindu-mă”¹⁶ (Stihire la Rânduiala înmormântării). Păcatul inițial compromite firea, determinând o stare permanentă, purtătoare de moarte. Sfântul Grigorie Teologul scrie că ”moartea a stabilit limitele păcatului și a împiedicat ca răul să devină nemuritor”¹⁷. Moartea există, dar ea are alt sens și este deja învinsă. Viața vine de la Dumnezeu, pentru că El este autorul ei. Pentru Sfântul Ioan Evanghelistul:”Cel ce are pe Fiul are Viața,, (I Ioan 5,12). Pentru noi, creștinii, antidotul morții este învierea, prin care se reconstitue elementele trupului muritor și care sunt purificate de aspectele negative și corupte:”Chipul slavei Tale celei negrăite sunt, deși port rănile păcatului: miluiește zidirea Ta, Stăpâne și o curățește cu îndurarea Ta și moștenirea cea dorită dăruiește-mi, făcându-mă pe mine iarăși cetățean al raiului”¹⁸(Stihire, Rânduiala înmormântării). Adresându-se creștinilor din Tesalonic, Sf. Apostol Pavel le scria:” De credem că Iisus a murit și a înviat, tot așa credem că Dumnezeu pe cei adormiți întru Iisus îi va învia” (I Tesaloniceni, 4,14). Învierea trupului din moarte este un har al înnoirii firii noastre. Sursa învierii este puterea care iradiază din trupul înviat al lui Hristos¹⁹.

Moartea și-a schimbat în Hristos nu numai rostul în ea însăși, ci și în experiența celor care o trăiesc, descoperindu-se ca poarta spre viață. Ea a devenit nu numai poarta necesară spre viața deplină, ci și o putere a celor ce se află în Hristos, în cursul întregii vieții pământești, putere prin care dobândesc viața deplină în Domnul: ”Nu mă mai tem de acum de întoarcerea în pământ, Stăpâne Hristoase. Că Tu, prin mare milostivire m-ai ridicat pe mine cel uitat, din pământ la înălțimea

¹⁵ *Ibidem*, p. 215

¹⁶ *Idem*, p. 201

¹⁷ Sf. Grigorie Teologul, *Cele cinci Cuvântări despre Dumnezeu*, 2008, p. 47

¹⁸ Molitvelnic, *op. cit.*, p. 201

¹⁹ I. Moldovan, *Teologia învierii în opera Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Studii Teologice, 1968, nr. 7-8, p. 518

nesticăciunii, cu învierea Ta”²⁰ (Canon din Penticostar). Omul trebuie să se gândească la moarte nu numai pentru că viața lui este viață spre moarte, ci și pentru că moartea este un mister a lui Hristos Domnul: „Plâng și mă tânguiesc când mă gândesc la moarte și văd în morminte frumusețea noastră cea zidită după chipul lui Dumnexeu zăcând: grozavă, fără mărire și fără chip. O minune! Ce taină este aceasta, ce s-a făcut cu noi? Cum ne-am dat stricăciunii, cum ne-am înjugat cu moartea?”²¹(Stihire, Slujba înmormântării).

Este firească teama de moarte. Plângem și ne tânguim, dar să nu deznădăzduim. ”Să nu vă întristați ca și ceilalți care nu au nădejde”, îndeamnă Sfântul Apostol Pavel (I Tesaloniceni 4, 13). Sfântul Ioan Gură de Aur crede că întristarea nu este logică, moartea fiind împlinirea unei datorii: ”Întristează-te, zice el, însă nu ca un necredincios, care nu știe nimic despre înviere și se îndoiește despre viața cea viitoare. Așa, noi ne rușinăm când, nu rareori, vedem la creștini cele mai puternice izbucniri de întristare. Ce vor zice necredincioșii văzînd aceasta? Ei vor zice: aceștia nu sunt oare aceia care știu a vorbi așa se frumos despre înviere? Cu adevărat purtarea lor nu se potrivește cu vorbele lor. Prin cuvinte ei grăiesc cu multă înțelepciune despre înviere, iar prin fapte ei se arată ca și cum nu ar crede întru aceea. De ar fi ei convinși că există o înviere, nu s-ar purta în felul acesta. Dacă ar crede că starea morților este mai bună, nu s-ar bocii atât. De aceea, să ne măsurăm întru această întristare și să nu rușinăm credința creștină despre înviere”²².

Și după despărțirea de trup, prin moarte, sufletul păstrează funcțiile sale: conștiința de sine, memoria, gândirea, imaginația, stările afective, dar nu poate contribui cu nimic la propria mântuire (Apocalipsă 4, 10-11). Atât sufletele celor drepti, cât și cele ale păcătoșilor, după moarte duc o viață pe deplin conștientă, cum rezultă din parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr (Luca 16, 19-31).

În viața de după moarte a sufletelor celor drepti, funcțiile spirituale sunt mai active, amintirile mai clare, ei având o viziune mai amplă asupra realităților pe care le-au trăit. Astfel, viața lor spirituală

²⁰ *Stihire la Utrenia din Săptămâna Luminată*, , cântarea 3, canon, Penticostar, Editura Institutului biblic al BOR, București, 1999, p. 51

²¹ *Ibidem*, p. 211

²² Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariu, Explicarea Epistolei I Tesaloniceni*, Omilia 6, București, 1905, p. 283

se îmbogățește, judecând acum toate lucrurile din perspectiva veșniciei și a relației cu Dumnezeu. Învierea morților are sursa ei în trupul îndumnezeit al lui Hristos, pârga firii noastre. Moartea va fi depășită și covârșită de viața nouă, care vine din învierea lui Hristos (Romani 8, 11). Hristos a zdrobit moartea în lupta directă cu ea: ”Cu moartea pe moarte călcând”. În Învierea Sa, în misterul Său pascal, Hristos a inversat sensul morții. El este viața noastră (Coloseni 2,4). De aceea, Sfântul Maxim Mărturisitorul numește învierea lui Hristos ”moarte a morții”²³. Vorbind despre Înviere, Sfântul Ioan Gură de Aur scria: ”Astăzi surpată este tirania diavolului; astăzi s-au dezlegat legăturile morții și biruința iadului a dispărut...Astăzi, liberând firea omenească de tirania diavolului, a întors-o la noblețea de mai înainte”²⁴.

Există un mod de a trăi ”după trup” care înseamnă moarte spirituală (Romani 8,4): ”Mi-am omorât sufletul prin păcat, ca să trăiască trupul”²⁵ (Canonul Sf. Andrei Criteanu). Există moarte veșnică sau iadul, adică sentimentul de destrămare a ființei, de degradare spirituală, spaima de nonsens și de necomuniune, de încremenire în nepocăință.

Hristos n-a venit să desființeze legea firească a morții pe pământ, ci să ne facă să înțelegem că moartea nu înseamnă desființare, ci trecerea într-o altă viață, pentru că sufletul omului este nemuritor. Învierile din morți săvârșite de către Mântuitorul Hristos dovedesc acest fapt. El ne învață cum să primim ciclul vieții și al morții. Cum trebuie să înțelegem viața de pe pământ și faptul că prin moarte nu se moare, ci se trece doar în altă ordine, care se numește Împărăția lui Dumnezeu sau viața de dincolo, care va începe, într-un alt mod, la învierea cea de obște. Moartea este mai degrabă așteptarea în stare de ”adormire” a făgăduințelor eshatologice: ”Cel ce ascultă cuvântul Meu și crede în Cel ce M-a trimis, are viață veșnică și la judecată nu va veni, ci s-a mutat din moarte la viață” (Ioan, 5, 24).

Pe convingerea generală că existența omului nu se încheie prin moarte și că sufletul supraviețuiește și dincolo de pragul mormântului, se sprijină ceea ce numim cultul morților, înțelegând prin aceasta grija

²³ Sf. Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, p. 61

²⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvântări la Praznice Împărătești*, trad. D.Fecioru, București, 1942, p. 212, 216

²⁵ *Canonul Sfântului Andrei Criteanu*, Triod, Editura Institutului biblic al BOR, București, 2000, p. 408

celor vii de a menține legătura spirituală cu morții lor, de a-și aminti de ei la diferite date, de a le cinsti memoria și -mai ales- de a căuta să le ușureze starea din lumea de dincolo, prin rugăciune către Dumnezeu, pentru iertarea păcatelor și pentru odihnă, prin diferite rituri și ceremonii, prin fapte de milostenie, sau prin alte diferite acte, considerate de folos celor răposați.

Biserica comemorează liturgic pe cei morți, deoarece aceștia continuă să fie membrii ei. Pomenirea lor liturgică se face nominal, fie la proscomidie, în timpul pregătirii elementelor ca ofrandă euharistică, fie după citirea Evangheliei, în timpul ecteniei funebre, fie în zilele speciale de pomenire, mai cu seamă în sâmbăta din ajunul Rusaliilor. Prin rugăciunile de pomenire a morților, prin milostenia celor vii, în numele celor răposați, și mai ales prin Taina Euharistiei, Biserica ajută și mângâie pe cei adormiți în nădejdea învierii. Dacă cei sfinți sunt asigurați într-o stare de fericire în continuă devenire, ceilalți nădăjduiesc în făgăduințele eshatologice. În rugăciunea ei, Biserica este încredințată că va fi ascultată de Dumnezeu (Luca 11, 8).

În demersul ei, Biserica nu contează pe un transfer de merite, ci pe îndurarea lui Dumnezeu datorită mijlocirii sfinților Săi, prietenii Săi, în care El Se odihnește. Liturghia Bisericii de mijlocire a sfinților nu înlocuiește jertfa răscumpărătoare a lui Hristos (I Timotei 2, 5), arhiereul jertfelor noastre (Evrei 2,1), prin care Biserica primește de la Tatăl ceea ce cere în numele Acestuia. Rugăciunea liturgică pentru morți nu este o decizie teoretică, ci exprimă o anumită înțelegere a ființei și iconomiei lui Dumnezeu, un Dumnezeu în stare nu numai să ierte păcatul (II Regi 12, 13), ci și să aducă și să scoată din iad.

Biserica Ortodoxă insistă în a-i pregăti pe credincioșii săi pentru "*lupta cu moartea*". "*Pomenirea morții*", în sensul că "*ziua de față*" este ca ziua de pe urmă, face parte esențială din asceza ortodoxă. Pentru creștin moartea nu este doar un act clinic, ci un proces de ispășire. În agonia sa, credinciosul are de înfruntat nu numai boala, ci și păcatul. Pe patul suferinței, el este nu numai pacient, ci și penitent.